

«Ἕλληνες ἀντίκεινται εἰς τὰς πανσλαβιστικὰς ἰδέας καὶ κατὰ συνέπειάν εἰσι φύσει σύμμαχοι τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους· πρὸς δὲ ὅτι οἱ ὑπὸ τὴν Τουρκίαν Ἕλληνες πιέζονται ὑπὸ τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας καὶ ἐπιθυμοῦσι τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἑνωσιν.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι, εἴαν τις μόνον τοὺς τίτλους πανσλαβισμὸς καὶ πανελλήνισμὸς ὑπ' ὄψιν λάβῃ, ἀμέσως κατανοεῖ ὅτι διαφέρουσιν ἀπ' ἀλλήλων, καὶ ἀντίκεινται μάλιστα· ἀλλὰ μήτοι δὲν συνταυτίζονται ἀμφοτέρων οἱ σκοποὶ ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος; Ὁ πανσλαβισμὸς παραστήσας ὡς πιεζομένους τοὺς ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει Σλαῦους ἐξηπάτησεν αὐτούς· ἀλλὰ τοῦτο προσπαθεῖ νὰ πράξῃ καὶ ὁ πανελλήνισμός. Ὁ πανσλαβισμὸς ἀποχωρίσας μέρος χωρῶν ἐκ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἐκέρδησε τοῦτο ὑπὲρ τοῦ σλαβισμοῦ· ἀλλὰ τοῦτο ἐπιζητεῖ καὶ ὁ πανελλήνισμός. Λέγουσιν ὅτι, εἴαν τοῦ λαοῦ ὁ πανσλαβισμὸς ἀπειλήσῃ καὶ αὖθις τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, ἡ Ἑλλὰς ἀπέναντι τῆς ἀπειλῆς ταύτης θελεῖ συμμαχήσῃ τῇ Πύλῃ. Ἀλλ' ὅμως δὲν δικαιούται τις νὰ υποθέσῃ ὅτι ὁ πανελλήνισμός, ὅπως ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, θελεῖ θεωρεῖ πάντοτε ὡς εὐκαιρίαν τὰς ἐκ τοῦ πανσλαβισμοῦ περιπλοκάς; Τοῦτο ὡμολόγησε παρρησίᾳ ὁ κ. Δηλιγιάννης ἐν τῷ ὑπομνήματι αὐτοῦ, ὅπερ ἀνέγνω ἐν τῷ συνεδρίῳ. Ὅπως ὁ πανσλαβισμὸς ἠρκέσθη ὡς πρὸς τὸ παρὸν εἰς τοσαύτην ἐπιτυχίαν, οὕτω καὶ ὁ κ. Δηλιγιάννης ἐδήλωσεν ὅτι ἀρκεῖται εἰς τὴν Ἡπειροθεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Κρήτην. Ἀλλὰ τότε ποῖον τὸ ἀποτέλεσμα;

Ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι αἱ ἀπέναντι τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους βλέψεις τοῦ τε πανσλαβισμοῦ καὶ τοῦ πανελλήνισμοῦ ἐν τε τῷ παρελθόντι τῷ παρόντι καὶ τῷ μέλλοντι ταυτίζονται. Ἐάν λοιπὸν ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐπιθυμῶσι νὰ μὴ δυσχαίρῳσιν ἀληθῶς τὸ ἔργον, ἀλλὰ νὰ τακτοποιήσωσι τοῦτο ὥστε τὸ δυνατόν εὐκόλως, πρέπει πρώτιστα καὶ μάλιστα νὰ μὴ νομίζωσιν ὅτι ἐξαπατῶσι τὴν Πύλῃν. Πρέπει νὰ εἰπωσι φανερώς καὶ ἀνδρικῶς τίνας οἱ σκοποὶ καὶ αἱ προθέσεις αὐτῶν, καὶ ν' ἀρκεσθῶσι τότε καὶ εἰς τὰς θυσίας, εἰς ἃς ἡ Πύλη ἤθελε κρίνει καλὸν νὰ προβῇ. Οὕτω μόνον τακτοποιεῖται, λύεται τὸ ζήτημα· διότι οὐδὲν ἕτερον δύναται νὰ δυσχερεστήσῃ κυβερνήσιν εὐρισκομένην εἰς τὴν νῦν ἡ Πύλη εὐρηται θέσιν, ἢ τὸ νὰ ζητῇ τις νὰ καταπείσῃ αὐτὴν βίᾳ ὅπως θεωρήσῃ ὡς δικαίωμα καὶ ἀνγκραίαν φανεράν καταδίκην πίεσιν καὶ ἀδικίαν. Τοῦτο τὸ ἀπαρτίζον τὴν μεγάλην τῶν δυσχερειῶν, ἣτις ἀνγκαῖον ἵνα πρώτιστα πάντων ἀρθῇ ἐκ μέσου.

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΕΝ ΤΑΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΟΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙΣ.

Κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 10/22 ἰουνίου τῶν ἠθικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν ἐν τῇ γαλλικῇ Ἀκαδημείᾳ ὁ κ. M. H. Passy ἀρηγεῖται βραχέως τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδιοκτησίας μεταξὺ τῶν νεωτέρων λαῶν. Ἡ ἰδιοκτησία κατ' αὐτὸν ὑπέστη ἀπὸ πεντεκαίδεκα αἰώνων δύο πρωτίστας μεταβολάς, τὴν μὲν, τὴν διαρκῇ αὐξῆσιν ἐν τῇ ἀσφαλείᾳ τῆς κτήσεως, τὴν δὲ, τὴν αὐξῆσιν ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τῶν συναλλαγῶν, ὧν σκοπὸς εἶναι ἡ ἰδιοκτησία. Ἐν τῇ ἀρχαίότητι βλέπομεν ταύτην τιθεμένην ἐν κινδύνῳ κατὰ πάντα πόλεμον. Αἱ γαῖαι, τὰ τέκνα, ἡ οἰκογένεια, αὐτὸς ὁ ἡττηθεὶς ἀπέβαινον κτῆμα τοῦ νικητοῦ. Ἐφόσον ὁ πολιτισμὸς ἐξαπλοῦται καὶ ἐνισχύεται, κατὰ τοσοῦτο καὶ ἡ ἀρπαγὴ καὶ ὁ σφετερισμὸς περιορίζονται καὶ ἐκπίπτουσιν. Ἀλλ' ἐπὶ πολὺ ἔτι αἱ ἐμφύλιοι ἔριδες, οἱ τῆς δημεύσεως νόμοι διατελοῦσιν ὡς ἀπειλαὶ παροδικῆς ἀπωλείας καὶ ἀποθέσεως τῶν ἰδίων.

Τὸ καθ' ἑαυτὴν ἡ τῆς ἀσφαλείας διάδοσις καὶ ἀνάπτυξις τὰ μάλα εἰς τὸν πολιτισμὸν συντείνει. Ἐπαυξάνει τὰς ἐπιχειρήσεις, ἐξασφαλίζει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς μὲν τὴν ἐργασίαν τοὺς καρποὺς αὐτῆς, εἰς δὲ τὸν πόνον τὴν ἀμισθίην, ἀποβάλλει ἰσχυρὸν ἐλατήριον τῆς ἀτομικῆς ἀρχεβουλίας. Τὸ ἐμπόριον, ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία τὰ μέγιστα ἐπωφελοῦνται τὴν κατάστασιν ταύτην. Ἡ κοινωνικὴ εὐδαιμονία ἀναλογεῖ ἀκριβῶς πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς ἀσφαλείας, ὑπ' ἣν ἡ ἰδιοκτησία περιβάλλεται. Τῆς εὐδαιμονίας ταύτης ὑπάρχει καὶ ἕτερος παράγων, ἡ ἐν ταῖς συναλλαγαῖς ἐλευθερία, καὶ ἡ ἐπὶ μᾶλλον ἐπικράτησις τοῦ ἀτομικοῦ δικαίου ἐν τῇ προσκλήσει τῆς ἰδιοκτησίας. Ὑπὸ τὸ πολίτευμα τῆς δουλείας τὸ ἔδαφος ὀλιγίστους εἶχε κυρίους, ἡ δὲ πρόσδος ἐνέκειτο εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἰδιοκτῆτων γαιῶν. Οἱ ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς καθυστεροῦντες ἐν τῷ πολιτισμῷ λαοί, ἥτοι οἱ Σλαῦοι, τὴν μεγίστην ἐπέβαλλον ἀμισθίαν ἐν τῷ ἔδαφει αὐτῶν. Τὸ μέτρον τοῦτο ἐμελλε ν' ἀποβῇ μοιραῖον κώλυμα τοῦ σχηματισμοῦ μέσης τινὸς τάξεως, ἣτις συγκεντρουμένη ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ἐπιδιδομένη εἰς τε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, ἠδύνατο νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν χειρερέτησιν τοῦ ἐπιλοίπου λαοῦ καὶ ἀναπτύξῃ ταύτοχρόνως σὺν τῷ πλούτῳ καὶ τὸν πολιτισμὸν.

Ἐῖτα ὁ κ. Πασσύ πραγματεύεται περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ θρησκευματος ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ

πολιτικῆς προόδου. Ἐν τῷ θρησκευτικῷ αἰσθηματι ἀνεύρισκε πρωτότυπόν τι, γενικόν, ἀναγκαῖόν τι χαρακτηριστικόν, στενώτατα μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως συνδεόμενον. Ἀδύνατον αἱ κοινωνίαι νὰ παρίδωσι τὴν λατρείαν καὶ τὴν θρησκείαν. Ἀλλὰ ταῦτα οὐχ ὁμοίως ἀγαθὰ τυγχάνουσι. Μεταξὺ τῶν θρησκευτῶν ὑπάρχουσιν τινες ἐξυπηρετοῦσαι τὴν πρόδον, καὶ ἄλλαι παρεμβάλλουσιν αὐτῇ προσκόμματα. Τὸ δ' αἷτιον; Ὅτι ἐργασθεῖσαι ἅπασι ὅπως ἐξυπηρετήσωσιν ἠθικὴν τινα κατάστασιν καὶ καθωρισμένην κοινωνίαν, πολλάκις διὰ τὴν ἀστάθειαν αὐτῶν δὲν δύνανται νὰ τεθῶσιν ἐν ἁρμονίᾳ μεθ' ὑπερτέρας τάξεως πραγμάτων τεινούσης ν' ἀναγεννηθῇ ἐν τῇ συνεχείᾳ τῶν αἰώνων. Ἡ Ἀνατολή τὴν πτώσιν αὐτῆς ὀφείλει εἰς τὰ θρησκευτάματα αὐτῆς, ἅπερ τοσοῦτο πιεστικώτερα ἀποβαίνουσιν ὅσην ἀμεσώτερον ἐπεμβαίνουσιν εἰς τε τὸν πολιτικὸν καὶ τὸν ἀστυκὸν βίον. Τὸ κακὸν θὰ ἦτο ἔτι μεῖζον, εἰν τὰ ἱερὰ τῶν Ἀσιατικῶν βιβλία, ἅπερ τυγχάνουσι δι' αὐτοὺς ὡς ἡ ἀκαταμάχητος τοῦ Θεοῦ βούλησις, περιεῖχον μόνον ῥητὰ καθαρῶς θρησκευτικά· ἀλλ' ἐπαγγέλλονται ἐπίσης τὴν διαρρύθμισιν πατῶν σχεδὸν τῶν πράξεων τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου. Οὐδόλως ἀμφίβολον ὅτι ἐν τῇ ἀρχῇ αἱ Βεδοὶ καθιέρωσαν τὰς τινὰ κοινωνικὴν συγκριτικῶς ὑπερέτερον, ἀλλ' εἴτα ἀπέβησαν ἀνυπερέβατος φραγμὸς διὰ τὰς γνώσεις, ἅς οὐδαμῶς οἱ ἀρχαῖοι Ἰνδοὶ ὑπενόησαν.

Τὰ βιβλία ταῦτα ἐνσπείρουσιν πολλάκις ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων ἀληθεῖς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ἀσθενείας.

Δυσνόητος ἡ κατάπτωσις τῆς ἠθικῆς τοῦ Ἰνδοῦ δυνάμεως, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ὁποῦ τὰ μέγιστα τῶν ἐγκλημάτων ἔγκεινται εἰς τὸν φόνον δαμάλεως καὶ τὴν ἔλλειψιν σεβασμοῦ πρὸς βραχμάνον, καὶ ὅστις ψεύδεται καὶ χύνει τὸ αἷμα αὐτοῦ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀδιανοίας, ἀλλ' οὐδέποτε ἀμελεῖ τῆς ἐλαχίστης τῶν πράξεων, αἵτινες ἄλλως δὲν ἐξασφαλίζουν αὐτῷ τὴν ἄρεσιν πάντων τῶν πταισμάτων αὐτοῦ. Ὁ Μουστουλμάνος ἦττον ὑπὸ τῆς τελετουργικῆς δεσμεύεται· ἐτήρησε δὲ ἐνέργειάν τινα καὶ πρωτοβουλίαν, ἣν ὁ Ἰνδὸς ἠγνοεῖ, καθόσον τὸ Κοράνιον ἥκιστα ἀμέσως εἰς τὸν ἰδιωτικὸν ἐπεμβαίνει βίον.

Ὁ κ. Ἰππόλυτος Πισσὺ καταδείκνυσιν διὰ τινων παραδειγμάτων πῶς ἡ τῆς παρατηρήσεως μέθοδος στηριζομένη ἐπὶ τῆς μελέτης τῆς ἱστορίας δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὸν καταρτισμὸν κυρίας λεγομένης πολιτικῆς ἐπιστήμης. Τὰ παραδείγματα ταῦτα λαμβάνονται ἐκ τῶν μεγάλων κοινωνικῶν γεγονότων, ὧν ἡ ἀρχή, ἡ γένεσις, αἱ συνέπειαι παρέσχον λαθὴν εἰς

διαφόρους ἀρχὰς καὶ ἐνίοτε ἀντιφατικὰς, καὶ ὧν αὐτὸ ἔτι τὸ νόμιμον διημοσιωγήθη. Τοιαύτη, π. χ., ἐστὶν ἡ ἰδιοκτησία, ἣν ἄλλοι μὲν παρέστησαν ὡς γὰγονος συμφύες εἰς τὴν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ πηγάζει ἐξ ἀρχῆς ἀρχαιοτέρας καὶ ὑπερτέρας τῶν τε πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν θεσμῶν. Ἄλλοι τοῦναντίον παρέστησαν αὐτὴν ὡς εἰδός τι κοινωνικοῦ τεχνουργήματος, ὑπὸ τῶν ἀνθρωπίνων νόμων δημιουργηθέντος, καὶ ὅπερ ὑπ' αὐτῶν τούτων καταργεῖται, εἰν κρίνῃ τοῦτο ὁ νομοθέτης ὡς ἐπιβλαβὲς καὶ ἀλυσιτελές. Ὅπως λοιπὸν γνωσθῇ ἡ περὶ τούτου ἀλήθεια, δεόν νὰ προσδράμωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν, ἐν ἣ ἡ πανταχοῦ ἀπαντῶμεν καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τῶν κοινωνικῶν τὴν ἐνστικτον ἰδέαν καὶ τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην τοῦ δικαίωματος τῆς ἰδιοκτησίας. Καὶ αὐτὰ δ' ἔτι τὰ γεγονότα προσεπιμαρτυροῦσιν ὅτι τὸ δίκαιον τοῦτο καθωρίσθη καὶ μεῖζον προσελάμβανε κύρος ἐν τῷ μέλλοντι, καθόσον ὁ βαθμὸς τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐπηύξανε, καὶ ὅτι οἱ ἀρχικοὶ τεθέντες νόμοι, πανταχοῦ ὅπου τοιοῦτοι ἐγένοντο, κύριον αὐτῶν μέλημα ἔσχον τὴν ὑπὸ διαφόρους τύπους καὶ κανονισμοὺς, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπὸ μᾶλλον καὶ ἥττον δικαιολογησίμους περιστάτικους ὁρους, καθιέρωσιν καὶ ἐξασφάλισιν τοῦ δικαίου τῆς ἰδιοκτησίας. Ἡ ἰδιοκτησία ὑφ' οὗς ὅρους μετέβη παρὰ τοῖς λαοῖς, οἵτινες ἐξήρχοντο τῆς ἀρχικῆς βαρβαρότητος, οὐδέποτε ἐπαύσατο ἐξασφαλίζομένη καὶ πλείονα κτωμένη ἐλευθερίαν. Ὅσον δὲ αὕτη διετέλει στεννῶς πεπαγισμένη καὶ ἀπολαύουσα μείζονος προστασίας, τοσοῦτο αἱ συναλλαγαί, ἧς κύριον ἀντικείμενον ὑπῆρξαν, ἀπέβησαν εὐχερέστεραι, καὶ εὐρυνόμεναι τὰ μέγιστα συνετέλουν εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ πλούτου. Ἡ προοδευτικὴ αὕτη πορεία ἐξάγεται προφανῶς ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως τῶν ἀρχαίων κοινωνικῶν, ἐν αἷς ἡ δουλεία διετέλει ὡς κοινωνικὸς θεσμός, ἐνθα ὑπῆρχον καὶ πολῖται διετέλουν δοῦλοι εἴτε τοῦ ἡγεμόνος εἴτε τοῦ κράτους αὐτῶν, καὶ τῶν νεωτέρων, ἐν αἷς ἡ ἰδιοκτησία καὶ ἡ ἐλευθερία θεωροῦνται ὡς ὅροι τῆς κοινωνικῆς τάξεως, καίπερ ἀκαταλήπτου διατελοῦντος ὅτι ἡ μία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τῆς ἐτέρας.

Ὅτως ἡ ἱστορία καταδείκνυσιν ἡμῖν ἐν τῇ ἰδιοκτησίᾳ ἀρχικόν τινα νόμον, γεννηθέντα, οὕτως εἰπεῖν, μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος, ἐκτεινόμενον βαθμηδὸν εἰς πάντα ὅτα ὁ ἄνθρωπος κατιώρθωσε νὰ καταστήσῃ λυσιτελεῖν, προσλαμβάνοντα τὸ κύρος ἐκεῖνο καὶ τὴν συμπλήρωσιν, ὧν ἄνευ θὰ διετέλει νεκρὸν γράμμα, ἥτοι τὴν ἐλευθερίαν ἐργασίαν καὶ τὰς συναλλαγὰς. Ἀπο-

νέμει ἄρα ἡ ἱστορία δικαιοσύνην εἰς τοὺς διορῶντας ἐν τῇ ιδιοκτησίᾳ θεσμὸν τινα οὐχὶ καθαρῶς ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀρχὴν θεμελιώδη, ἡ δ' ἐπιστήμη δικαιουται νὰ κηρύξῃ τὴν ἀλήθειαν ταύτην ὡς ἀξιωμα.

Τὴν αὐτὴν ἀσπαζόμενος μέθοδον ὁ κ. Πασσὺ καὶ ἐν τῇ θρησκευτῇ ἀποδίδωσι τὴν εἰς τὰ θεῖα ὄντα πίστιν, τὴν ὀφειλομένην αὐτοῖς καὶ πανταχοῦ ἀδιακρίτως φυλῆς λατρεῖν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πολιτισμοῦ. Παρατηρεῖ ὅτι τοῦτο οὐχὶ μόνον παγκόσμιον τυγχάνει, ἀλλ', ὅπερ καὶ σπουδαιότατον, αἰώνιον γεγονός — ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἰδέα οὐ μόνον δὲν ἐκλείπει καθόσον οἱ λαοὶ ἐκπολιτίζονται, ἀλλὰ καὶ κραταιοῦται καὶ ἐξαγνίζεται. Εἰς τὸν παρατηρούμενον τὴν διαφορὰν τῆς λατρείας καὶ τοῦ παραδόξου ἢ βαρβάρου χαρακτῆρος θρησκευτικῶν τινων δογμάτων, ὁ κ. Πασσὺ ἀπαντᾷ, ὅτι εἰς τὴν ἀρχικὴν περὶ τοῦ θεοῦ ἰδέαν προστετέθησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς καὶ παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς ἰδέαι καθαρῶς ἀνθρώπιναι, ὅτι πάσεις ἡ ἄτομα ἡσπάσθησαν τοῦτο πρὸς ἐξυπηρέτησιν καὶ χρῆσιν ἰδιοτελῶν σκοπῶν, καὶ ὅτι οὕτω παρεμορφώθη καὶ ἐξηχραιώθη.

Εἶτα ὁ κ. Πασσὺ ἐμμένει εἰς τὴν ἐπίδρασιν, ἣν τὰ θρησκευτικὰ δόγματα ἐνήσκησαν ἐπὶ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς τῶν λαῶν ἀναπτύξεως, εἰς δὲ τὰ ὑπὸ τῶν ἀπιστικῶν θρησκευμάτων, ὅσον τοῦ βραχμανισμοῦ, τοῦ βουδισμού καὶ ἄλλων, διδασκόμενα δόγματα ἀποδίδωσιν εἰδός τι ἀδρανείας, ἣτις παρεκώλυσε τοὺς ἀνατολικοὺς λαοὺς ν' ἀναπτύξωσιν, ὡς τοῦτο παρὰ τοῖς δυτικοῖς ἔθνεσι γίγνεται, τὰς παραγωγικὰς καὶ ἐπινοητικὰς δυνάμεις, καὶ ἣτις καθίστησιν αὐτοὺς ἀμερίμνους ἢ ἀντιστρατευομένους πρὸς τὰ διδάγματα τῆς ἐπιστήμης, τὴν χρῆσιν τῶν ἐφαρμογῶν αὐτῆς, καὶ ἐν γένει τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόμεναις αὐτῆς.

Ἐξακολουθῶν ὁ κ. Ἰππόλυτος Πασσὺ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ὑπομνήματος αὐτοῦ μεταβαίνει εἰς τὸ περὶ πληροφοριῶν κεφάλαιον, ὥσπερ δύναται ἡ ἀναγνώστῃς νὰ ἀρυσθῇ ἐκ τῆς ἱστορίας περὶ τοῦ πολιτικοῦ καταρτισμοῦ τῶν κοινωνιῶν. Καταδείκνυται ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῶν τὸν διηγετικὴν καταρτισμὸν ἀριστοκρατίας, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τυραννικῆς ἄχρις οὗ ἰσχυρὰ ἀντίδρασις τῶν τυραννουμένων συνεπήγαγε τὴν μᾶλλον ἢ ἔλαττον τελείαν βασιλείαν τῆς τε ἀτυχῆς καὶ πολιτικῆς ἰσότητος. Ἡ ἀντίδρασις αὕτη συνετελέσθη οὕτως ἢ ἄλλως παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς, ὅσοι ἐκ τῆς βαρβαρικῆς καταστάσεως ἐξεγείρμενοι τρέπονται προοδευτικόν τινα πολιτισμόν. Περὶ δὲ τῶν κυβερνητικῶν τύπων, οὗτοι, ὡς ἔστιν ἰδεῖν, συνυπῆρξαν κατὰ

πάσας τὰς περιόδους τῶν κρατῶν, ἐν οἷς ἡ κυριαρχία εἶναι κληρονομικὴ, ἢ ἀνατίθεται εἰς ἡγεμόνας, ἢ εἰς ἐκλεγμένους ἄρχοντας. Ὁ κ. Πασσὺ παρατηρεῖ ὅτι ἐν τῇ πορξ τῶν αἰώνων οὐδὲν οὐδέποτε ὑπῆρξε τὸ τεῖναν νὰ προσεγγίσῃ τοὺς κυβερνητικοὺς τύπους εἰς ἐνικλόν τινα τύπον, φρονεῖ δὲ ὅτι οὐδὲ δεσμός τις ὑφίσταται μεταξύ τούτων τῶν βαθμῶν τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀναζητῶν ὅποιοι ὑπῆρξαν οἱ διαρκέστεροι θεσμοί, ἀνευρίσκει ὅτι ὁ δημοκρατικὸς τύπος ὑπερίσχυεν ἐπὶ τέλους ἐν τοῖς μικροῖς κράτεσι, ὁ μοναρχικὸς ἐν τοῖς μεγάλοις, συνεπάγων συνάμα ὅτι ἡ πρωτίστη αἰτία τῆς διαφορᾶς τῶν κυβερνήσεων ἐστὶν ἡ χωρογραφικὴ τῶν κρατῶν ἐπέκτασις. Ἐν ταῖς δημοκρατίαις, ὅσαι ἐπηύξησαν τὴν χωρογραφικὴν αὐτῶν ἑκτασιν, ἡ πολιτικὴ τοῦ λαοῦ ἀνικανότης καὶ ἡ φιλόδοξος πάλῃ τάχιστα συνεπήγαγον ἀναρχίαν, ἣν μόλις διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς μοναρχίας διέφυγον, ὡς ἐν Ῥώμῃ καὶ καὶ ταῖς ἰταλικαῖς δημοκρατίαις. Τούναντίον ἐν ταῖς ἀνεξαρτήτοις πολιτείαις, ἐν αἷς ἡ χωρογραφικὴ ἑκτασις συγκριτικῶς ἐστὶν ἐλάσσων, τὰ πολιτικὰ πράγματα ἡπλοποιήθησαν, αἱ ἀντιζηλίαι περιορίσθησαν, καὶ ἡ δημοκρατία ἡδυνήθη νὰ διατηρηθῇ καὶ ἐνισχυθῇ.

Ἡ στατιστικὴ καὶ ἰδίᾳ ἡ συγκριτικὴ στατιστικὴ πολλὰς ἐπίσης παρέχει πολυτίμους μαρτυρίας εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην. Ἀλλ' ἵνα αἱ μαρτυρίαι αὗται κτήσωνται πᾶσαν αὐτῶν τὴν σπουδαιότητα, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν περιστάσεις τινὲς ὅσαι καθιστῶσι μεταξύ τῶν λαῶν μεγίστην διαφορὰν. Γοιαυτὰ εἰσι τὸ κλίμα, ἡ γονιμότης ἢ τὸ ἄγονον τοῦ ἐδάφους κτλ. τὸ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον συμπὰγες τοῦ λαοῦ, ὅπερ τὰ μάλιστα ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως χώρας τινός, ὑφιστάμενον ἄφ' ἑτέρου καὶ τοῦτο τὴν ἐπίδρασιν τῆς γεωργίας τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἐντεῦθεν πηγάζει ἡ πρὸς παραδοχὴν μέθοδος, ἥς τοὺς οὐσιωδέστερους κανόνας ὑπομινύσκει ὁ κ. Πασσὺ, πρὸς σύγκρισιν τῶν στατιστικῶν δεδομένων καὶ ἐξαγωγὴν ἀκριβῶν συμπερασμάτων. Συμπληρῶν δὲ τὴν τοῦ ὑπομνήματος αὐτοῦ ἀνάγνωσιν ὑποβάλλει εἰς τὸ κριτήριον τῆς ἱστορικῆς πείρας τὰς ἀρχὰς, αἵτινες κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὀρίζουσιν, οὕτως εἰπεῖν, τοὺς δύο ἀντιθέτους πόλους τῆς πολιτικῆς σφαίρας, ἥτοι τὸν τῆς ἀπολύτου μοναρχίας καὶ τὸν τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ. Ὁ πρῶτος ὡς πρῶτιστον ἐρμηνευτὴν ἔσχε τὸν ἀγγλὸν φιλόσοφον Ὁββες, ὅστις ἀναχωρῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης, ὅτι ὁ ἄνθρωπος φύσει κακὸς τυγχάνει, συμπεραίνει ὅτι ἔχει ἀνάγκην τοῦ χειραγωγεῖσθαι

ὑπὸ ἀνωτέρας δυνάμεως. Κατ' αὐτὸν τὸ ἐξαναγκάσαι τὸν ἄνθρωπον νὰ σχηματίσῃ κοινωνίαν καὶ παράσχῃ αὐταῖς καὶ ἄρχοντας ἐγκείται ἐν τῇ ἀνάγκῃ τοῦ ὑπεραμύνεσθαι τούτων κατ' ἐκείνων. Ὁ Ὅθβες, ὡς γνωστὸν, καταλήγει εἰς τὸν δεσποτισμὸν, ὅστις κατ' αὐτὸν παρίσταται ὡς ἀναπόδραστος κοινωνικὴ ἀνάγκη.

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἐφάνη ἡ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος τῇ τοῦ Ὅθβες ἀρχή, ὅσα ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ἰακώβου Ρουσσώ. Ὁ Ὅθβες διέβλεπεν ἐν τῷ ἄνθρωπῳ ὃν τι φύσει κακόν· κατὰ δὲ τὸν Ρουσσώ ὁ ἄνθρωπος τούναντίον, ὅς ἐκ τῶν χειρῶν τῆς φύσεως ἐξέρχεται, τυγχάνει ἀθῶος καὶ ἀγαθός. Κατὰ τοὺς ἀρχικοὺς χρόνους οἱ ἄνθρωποι ἔζων μονήρεις, ἐλεύθεροι καὶ εὐδαίμονες· συνελθόντες δ' εἰς κοινωνίαν παρητήθησαν μέρους τῶν δικαίων αὐτῶν, ὅπως ἐξασφαλίσωσιν ἑαυτοῖς τὸ λοιπόν, τὸ δὲ μεταξὺ ἀλλήλων ὑπογραφὴν συμβάλαιον ἀντικαθίστη τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν διὰ τῆς κοινῆς, τὸ μερικόν, δίκαιον διὰ τοῦ καθολικοῦ, ἥτοι τὴν δημοτικὴν κυριαρχίαν, ἣτις ἐστὶν αὐτὸς ὁ δεσποτισμὸς, σύστημα τοσοῦτο ἥκιστα συνᾶδον, ὡς καὶ τὸ τοῦ Ὅθβες, πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, καὶ οὗ τὸ σαθρὸν προδίδεται ἄλλως διὰ τῶν πολλῶν ἀντιφάσεων, εἰς ἃς περιπίπτει ὁ τῆς Γενεύης φιλόσοφος.

Ὁ κ. Πασσύ ἀναιρῶν τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐπανέρχεται καὶ ἐπιμένει εἰς ὅ,τι προηγουμένως εἶπε περὶ τῶν πραγματικῶν αἰτίων τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀνισότητος καὶ τῶν διηνεκῶν προόδων, αἵτινες ἐνταύτῳ ὅμα μὲν τὰ ἥθη μετέβαλον, ὅμα δὲ καὶ τὰ πολιτεύματα ἐβελτίωσαν. Κατ' αὐτὸν, τοὺς ἀδυνάτους ἐθῆκαν ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν ἰσχυρῶν ἢ ἀνάγκη τῆς προστασίας· καὶ ἡ ἱεραρχία δὲ, ἣτις οὕτως ἐσχηματίσθη, ὑπῆρξε νόμιμος καὶ ἐπείγουσα, ἐφόσον αἱ κατώτεραι τάξεις δὲν ἠδύναντο ν' ἀνακτήσωνται τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητά, ἐφόσον ἡ κοινὴ ἀτυχία καὶ ἡ τῆς κοινωνίας ὑπαρξίς διεκυβεύοντο. Αὕτη ἡ δουλεία, ἥς τὴν κατάργησιν ἐπιδιώκουσιν συνετῶς σήμερον τὰ πεπολιτισμένα κράτη, εἶχε τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς, ἄνευ τούτου οὐδέποτε θὰ ἐγκαθίστατο καὶ διετηρεῖτο παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς λαοῖς ἐπὶ μακρὰν σειρὰν αἰώνων. Οἱ μέγιστοι τῆς ἀρχαιότητος νόες ἔκριναν αὐτὴν ἀναγκαίαν, ὃ δὲ Ρουσσώ ἀτπαζόμενος τὰς περὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ιδέας, ἣτις κατ' αὐτοὺς ἐγκείται ἐν τῷ δικαίῳ τῶν πολιτῶν τοῦ μετέχειν τῆς ἰθύνσεως τῶν δημοσίων, ἀτιμένως ἀποδέχεται τὴν δουλείαν ὡς ὅρον τῆς ἐλευθερίας ταύτης. Τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ δίκαια γεννῶνται, ἀναπτύσσονται καὶ

παχιοῦνται μόνον διὰ τῆς προόδου τῶν φώτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Τοῦτο ἡ ἱστορία καταδείκνυσιν, ἡ δὲ ἀμέλεια τοῦ συμβουλευσασθαι τὰς μαρτυρίας αὐτῆς, ἐγένετο ἀφορμὴ, ὅπως ὁ τε Ρουσσώ καὶ ἡ σχολὴ αὐτοῦ θέσωσιν ἀρχὴν τοσοῦτο σφαλερὰν τὴν βᾶσιν, ὅσον καὶ κινδυνώδη τὴν ἐφαρμογὴν.

Ἡ πρωτίστη δυσχέρεια τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἐμφωλεύει ἐν τῇ μεταβολῇ τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, ἀλλὰ τὰ φαινόμενα ταῦτα οὐδόλως τυγχάνουσι τὸ ἀποτελεσμα τῶν ἀρχικῶν νόμων, οὗς ἡ ἐπιστήμη ἔργον ἀκριβῶς ἔχει νὰ καθορίσῃ. Τὸ ἔργον τοῦτο βεβαίως οὐδέποτε δύναται νὰ συντελεσθῇ, ἀλλ' οὐχ οὕτως καὶ περὶ ἀπασῶν τῶν ἐπιστημῶν ἔχει, αἷς ὑπολειφθήσεται νεωτέρα τις ἀλήθεια πρὸς ἀνακαλύψιν, ἡ δὲ ἀκριβὴς τῶν γεγονότων παρατήρησις διὰ τε τὰς πολιτικὰς καὶ λοιπὰς ἐπιστήμας ἐστὶν ἡ μόνη μέθοδος, ἡ ἄγουσα εἰς ἐπωφελεῖ ἀποτελέσματα, ἐξαλείφουσα κατὰ τὴν πορείαν αὐτῆς τὰς προσυνειλημμένας ιδέας, τὰ ἰδεώδη πονήματα καὶ τὰς χιμαιρικὰς ἀποκυήσεις.

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΓΗΓΕΝΟΥΣ

Η ΕΓΓΕΙΟΥ ΘΕΡΜΟΤΗΤΟΣ.

(Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε ἀριθ. 35).

Ἐνέργειαι τῆς ἐγγείου θερμότητος.

Ἡ γηγενὴς θερμότης, ὡς δυνάμεις ἐνεργοῦσα, σπουδαιοτάτην ἔχει ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς καταστάσεως τοῦ πλανήτου. Δι' αὐτῆς διεμορφώθησαν καὶ διαμορφοῦνται αἱ ἥπειροι, ἀνόγονται ποταμοὶ, ἀνυφοῦνται νῆσοι, κατακυθίζονται χῶραι. Εἰς αὐτὴν ἐν γένει ἀνήκει ἡ σημερινὴ τοῦ πλανήτου διαμόρφωσις. Ἐνεργεῖ συνεχῶς καὶ θὰ παύσῃ μετὰ τῆς ζωῆς τοῦ πλανήτου. Τὰ ἡφαιστεια, αἱ θερμοαῖ, οἱ σεισμοί, εἰσιν ἀποτελέσματα τῆς δυνάμεως ταύτης, δεικνύοντα ἀριδύλως ὅτι αὕτη διηνεκῶς ἐνεργεῖ καὶ παραγωγὸς εἶναι.

ΠΗΓΑΙ.—Τὰ ὕδατα τῆς βροχῆς εἰσδύουσι κατ' ὀλίγον ἐν τοῖς διαφόροις στρώματι τῆς γῆς, ἐφ' ὅσον διὰ τῶν γήινων στρωμάτων δύναται νὰ διεισδύσῃ τὸ ὕδωρ. Φυσικῶς τὰ ὕδατα ἴστανται, σχηματίζοντα ὑπογείους λίμνας ἢ δεξαμενάς, ὅταν ἐν τῇ διεισδύσει αὐτῶν συναντήσῃ στρώμα τι ἀδιάβατον εἰς αὐτὰ, παραδείγματος χάριν στρώμα γύφου, ἀργίλλου, κ.τ.λ. Ἐὰν μὲν τὸ βάθος, εἰς ὃ τὰ ὕδατα συνήντησαν τὸ ἀδιάβατον στρώμα, ἦναι μικρόν, ἡ θερμοκρασία τοῦ στρώματος, ἣν λαμβάνουσι τὰ ὕδατα, θὰ παρουσιάζῃ ἐπίσης μικρὰν παραλλαγὴν πρὸς τὴν θερμοκρασίαν